

KÜLFÖLDI IRODALOM.

Dr. Johann Heinrich Schwicker, *Geschichte der ungarischen Litteratur.*
Leipzig, Wilhelm Friedrich, 1889. 8-r. VIII és 944 l.

Fischer Petőfi-életrajza után néhány hónap mulva egy szintén igen terjedelmes munka jelent meg Lipcsében, mely egész irodalmunk fejlődéséről akarja tájékoztatni a német közönséget, s mely nemcsak szerzőjénél s a megjelenés időpontjánál, de kiváló figyelmet érdemel azon tendenciosus szellemnél fogva is, mely lapjain száltében nyilatkozik. E mű szerzője mind az apologeta, mind az egyoldaluan ítélő kritikus szerepét elutasítja magától; csakhogy, meg kell vallani, e dicséretes elhatározás érdemét nagyon csökkenti az a körülmény, hogy kivált az utóbbihoz teljesen hiányzik benne a kellő szakismeret, mely nélkül bírálói tisztet vindicálni legalább is vakmerőség. Könnyű volt tehát Schwickernak csupán a jóakaró és részrehajlatlan referens nyúgodt szerepét választania, mikor mást, tisztességgel, nem is választhatott; s nem fog talán bennünk is annyi naivságot föltételezni, hogy e kénytelenséget már most erényszámba vegyük. Irodalmunk, különben is, eljutott már az érettség ama fokára, melyen ép úgy ellehet a hizelgők tömjénfüstje nélkül, mint szemébe nézhet a férfias bírálatnak, s legkisebb oka sincs többé koldus-alázkodással és vak hálával fogadni bármely szót, mely a külföldön számára elismerést szerezni iparkodik. Az európai cultura összes munkájában a mi részünk csekély ugyan, de mégsem oly jelentéktelen, hogy annak díjában ma is beérhetnők a dilettansok léha bókjaival vagy a compilerok nevetséges botlásaival.

Régi balítélet, hogy a műfordítás tiszte azokra néz, kik eredetileg nem bírnak producálni, a *fruit sec* néven ismert tévesztett existenciák és szellemi invalidusokra, kik ugyanazon felfogás szerint, állandó újonczási anyagnak szolgálnak a műbírálok epés hadának is. Mai napság e tekintetben kissé megváltoztak a nézetek, és ma nem tartják a műfordítói vagy bírálói hivatás kétségtelen jelének a productív erő hiányát, sőt bizonyosra veszik, hogy két fordító vagy bíráló közül az lesz a jelesebb, a ki — *cæteris paribus* — önálló művészi termelésre is képességgel bír s a gyakorló költészet terén sikerrel működik vagy legalább sikerrel próbálkozott. *Hamlet* fordítása, egyébként bármily nagy tehetségből eredne is, bizonynyal nem volna oly remek, ha nem költő végezte volna, vagy kevésbé nagy költő, mint Arany, s Bajza és Vörösmarty, Kemény Zsigmond és Gyulai Pál bizonyára nem volnának oly kitünők a bírálatban, ha mint költők kevésbé vagy éppen nem volnának jelenyek.

Irodalmunk elismerését a külföldön nagy mértékben akadályozta,

hogy a magyar költészet termékeit a legtöbb esetben nem költők, hanem kontárok vagy, legfőlebb, jóakaró dilettánsok tolmácsolták. Tudjuk, Vörösmartyt mennyire visszadöbentik vala németre fordított művei, s *Zalán* egyik részletének fordítása annyira elijeszté magától, hogy kételkedni kezdett tehetségében. Tretter és Paziuzzi, Petz és Majláth után, kik az Aurora-korszak fordítói, a negyvenes évek végén a hirhedt Kertbény tűnt fel, ki Petőfit nevetségesen eltorzítva mutatja be a német közönségnek; s csak a legújabb korban találunk végre oly tolmácsokat, kikben a nyelv- és verselésbeli készséggel, a formai virtuositással, finom költői érzék párosul, melynek hiánya irodalmunk régebbi tolmácsaiban majdnem általános.

A Tretter-Paziuzzi-féle fordítások, mint tudjuk, Toldy ösztönzésére készültek az ő *Handbuchja* számára (1828), mely először nyújtott teljes áttekintést a magyar költészetből a német közönségnek. Sokáig ez a kézikönyv volt az egyetlen megbízható kalauz, mely a külföldet egész irodalmunk fejlődéséről tájékozta, s minthogy voltaképp anthológiának készült, a Költészet történetének és a Középkori magyar irodalom történetének későbbi német fordítása nem tette fölöslegessé, ámbár meglehetősen kitüntette hiányait. A magyar költészet újkori föllendülése azonban, organikus összefüggésben és helyes módszerrel, maig sem tárgyaltatott olyanok által, kiket úgy szakképzettségük, mint a külföld előtt szerzett tekintélyük e föladatra kiválóan képesít. A műfordításban Petőfi és Arany újabb fordítói bizonynyal felülmulják az Aurora-kör szerény «németjeit»; de a korszak, mely Aranyt és Petőfit szülte, még nem találta meg Toldyját, ki a külföldön is úttörője volt a magyar irodalomtörténet tudományos ismertetésének.

Néhány évvel ezelőtt kiváló magyar írók, tudósok és publicisták közreműködésével, egy előkelő irodalmi társulat sègise alatt, igen érdekes és tanulságos könyv jelent meg a német könyvpiaczon: essayk és vázlatok a modern Magyarországról*), melyek könnyed, vonzó előadásban a magyar culturának majdnem minden ágát felkarolják. Ez a könyv kettős tanulságot tárt föl előttünk. Az első az, hogy német földön immár hozzá szoktak ahhoz a gondolathoz, hogy *van* magyar cultura, *van* magyar irodalom, mely az európai művelt nemzetek concertjéhez nem épen nagy terjedelmű ugyan, de sajátos timbre-vel bñró új hanggal járul; s ez a tény ránk nézve annál örvendetesebb, mivel szellemi életünk minden nyilvánulása majdnem kizárólag a német irodalom közvetése által jut el a nyugati nemzetekhez. A második tanulság az, hogy valamely cultura legfőbb munkásai lévén annak leg-

*) Das moderne Ungarn. Essays und Skizzen von Johann v. Asbóth &c., herausgegeben von Dr. Ambros Néményi. Berlin, 1883.

alaposabb ismerői, nem csupán sajátlagos viszonyaink kívánják, hanem a dolog természete is arra utal, hogy azok ismertessék culturális mozgalmainkat a külföld előtt, kik e mozgalmakban vezérszerepet játszanak. Kis nemzetek ritkán vannak oly kedvező helyzetben, hogy nyelvük az ország határán túl, azon intellectuális sphaeráig hatoljon, hol az európai közvélemény készül, s mi természetesebb, mint hogy ez informatio munkáját ép azok kell hogy magukra vállalják, kik valamely kimagasló pontján állva nemzetök culturális mozgalmainak, legjobban ki tudják szemelni és előterjeszteni ama közvélemény helyes alakulására a substratumot.

Ily szempontból tekintve, Schwicker munkája legkevésbé sem elégíthet ki bennünket. A szerző nem tartozik a magyar irodalomtörténet önálló művelői közé, s nagy mértékben hiányzanak benne a tudományos *hittel*, az alaposág és megbízhatóság föltételei. E könyv minden lapja elárulja, hogy itt csak dilettanssal van dolgunk, ki a tudomány alapkérdéseivel behatóan nem foglalkozott, sőt e kérdések iránt általában közönyösséggel viselkedik. Constatálhatjuk, hogy vannak kézikönyvek, specialis tanulmányok, beszédek és újságczikkék, a melyekből Schwicker munkája bizonyos routine szerint — ad legem artis — compiláltatott, s melyeket a szerzőnek, vagy másnak, ki munkája egyes részleteit fordíthatta, úgy a hogy ismernie kellett; de az egész hatvan ívben nem találtunk egyetlen aperçut, mely irodalmi jelenségeink «figyelmes studiumából» fakadt, s melyben a szerző felül tudna emelkedni a közönséges compilátor színvonalán. A mű beosztása is alig tér el az ismert kézikönyvektől, sőt mondhatni, az egész, nagyjában, a Beöthy-féle compendium németre fordított és tartalmi analysisekkel jól-rosszul összeábdált példákkal s életrajzokkal mesterségesen, fulladásig hizlalt mása, mely, Schwicker procedéje szerint, minden nehézség nélkül megüthette volna a száz ívet is, ép úgy, mint megközelíti a hatvanat. Inkább rendszer és izlés nélkül egymás mellé sorolt anyaghalmoz e hatvan is, mintsem *könyv* a szó igaz értelmében, egységes gondolatból fakadt organismus, melyben a részek vannak az egészért, s nem az egész a részekért.

Maga a tény, hogy irodalmunkat tárgyaló ily rendkívül terjedelmes munka a német könyvpiacson egyáltalán megjelenhetik, kétségkívül nemzetközi helyzetünk javulásának örvendetes signaturája. Mind a mellett van okunk erősen kételkedni abban, hogy a XIX. század előtti magyar irodalom különösen érdekelhetné azt a mívelt német olvasót, kinek számára ez a könyv iratott. Schwicker tehát, minthogy maga is akkép van meggyőződve, hogy a valódi irodalmi *élet* nálunk alig száz éve indult meg, bátran elhagyhatott volna 15—20 ívet a könyvből, mely így is szerfölött vaskos lett volna még. Tehette volna annál inkább,

mivel nyelvészethez, ethnographiához még kevésbé konyít, mint az irodalomhoz, a régi irodalmat pedig egyáltalán nem ismeri. Mellőzve itt Schwicker merész excursióit a nyelvészet terén, pusztán detail-kérdésekre szorítkozunk az irodalomtörténetben is, nem lévén értelme az elvi discussionnak ott, hol minden gond és kritika nélkül használt segédeszközöktől való teljes függés szemmel látható. Csak futólag említjük, hogy Schwicker a magyar dráma fejlődésének előadásában Toldy elavult nézetét követi, melyet Gyulai Pál régóta megczáfolt már (59, 72, 103), és Bornemissza *Electrájáról* olyanformán emlékezik, mintha az előttünk mai napság nem volna ismeretlen (106—7). Gyöngyösit a *verses népregény* (Volksroman in Versen) alkotójának nevezi, holott ő valójában új genret, plane népregényt, nem alkotott, csak a régi verses krónikát folytatta, előntve bizonyos lyrai hevülettel és megszínelve ovidiusi mythológiával (156). Faludi prózai munkáit, úgy látszik, átdolgozásnak tartja, s némi *önállóságot* fedez föl bennök, melyet a sikerült feldolgozásnak tulajdonít, pedig e művek, talán egyet: a *Szent embert* kivéve, fordítások (200—201). Míg I. Teleki Józseffel, kit egyik helyt a hanyatlás korába, más helyt a francziások közé sorol, *több* elegiát (205), Bessenyeivel *eposokat* (234), Marótival a művekről *két* brochuret irat (208), addig Ráday Gedeonnal, ki szintén a hanyatlás korába jut, az egész Zrinyiaszt hexameterben átdolgoztatja (206), s Baróti Szabót, talán *A komáromi földindulásról* szóló nagyobb elbeszélése alapján, *epopoedák* szerzőjeül tünteti fel (248—9). Ép ily meglepő avatottsággal, *kitűnő* matematikai kézikönyvet lát Dugonics Tudákosságában (257); Kármán Fejvesztességét (németül: *Kopflösigkeit*!) *irányműnek* véli, melyben az író egy középkori történet színe alatt saját korának gyengéit ostorozza (285); Csokonait húsz éves korában megteszi *poetika professorának*, mikor csak *köztanító* volt a poëtica classisban (290), s egyúttal a *népszerű műballada* teremtdőjének (Schöpfer der volksthümlichen Kunstballade, 293) czímével tiszteli meg, oly költemények alapján, melyek nem kisebb távolságra esnek a balladától, mint Makó Jeruzsálemtől (Parasztdal, Szerelemdal a csikóbőrös kulacshoz, Szegény Zsuzsi, A fársáng búcsúszavai).

Gyakori flagrans ellenmondások és inconsequentiak még jobban megerősítik bennünk azt a sejtelmet, hogy az anyag összehordásában, rendezésében és fordításában a szerzőt többen támogatták, s az illetők értelmességétől, egyéni hajlamaitól s képzettségi fokától függ, természetesen, az általuk végzett munka értéke is, mely általában nagyon ingadozó. Így Teleki, váratlan, a francziások közt ismét előkerül, itt már, helyesen, csak *egy* elegiával (245). Így Szenczi Molnár, mint XVII. századbeli vallásos költő, a protestáns Beöthyvel a legnagyobb méltánylatban részesül (130), hogy később, a hanyatlás koránál, kiméletlen agyonsújtassék a régi magyar egyházi dallamok lelkes hívével,

a katolikus Bogisichcsal (207). Igy Bessenyei «szerény röptű» phantasiája, gondolatainak, erkölcsi elmékedéseinek jobbára *hétköznapi* természetű (die meist *hausbackene Natur* seiner Gedanken und moralischen Betrachtungen) fitymálva említették (238), hogy nyomban ugyanott az mondassék el, hogy a költészet általa nyert «szellemi tartalmat», vagy, Toldyval szólva, költészetünket eszmékkel termékenyítette meg. Igy a XVII. század szellemi culturáját hazánkban a *latin nyelv* praeponderantiája jellemzi (116), de, szerencsére, nem sokáig, mert három lappal odább, ugyanebből a fejezetből, megtudjuk, hogy a magyar nemesség szó- és írásbeli érintkezésében egyáltalán a *nemzeti nyelv* az uralkodó (119). Igy Virágnak, a magyar Horatiusnak, a fenséges iránti érzeke menté meg költészetünket a vizenyős laposságtól, mely a lábba kapott *szónoki dagálynál fogva* (!) fenyegette (124), s mégis, tagadhatlanúl, ez a latin befolyás nyitott szélesb utat a szónoki elemnek, a phrasisnak, az üres szóbeszédnek és terjengésnek, melyre a magyarban (im Magyarischen) különben is megvan a hajlandóság (u. o.). Igy sikerül Petőfinék egy népies elbeszélésével, *János vitézzel*, bizonyosságot tenni arról, hogy a *komikus eposra* képességgel bír (636), s így, noha Szász Károly lyrájában csak elvétve akadunk *mélyebb és erősebb érzésekre* (760), mégis, csodálatosképen, az ő költeményei nem csupán tisztult ízlés, hanem az *érzelem mélysége* által is kitűnnek (758).

A felhozott példák valószínűvé teszik, hogy e könyv nem is *egy*, hanem *több* Schwicker műve, s hogy a szerzői pluralitás kiegyenlítését senki még csak meg sem kísértette. A könyv, végre is, megcsinálódott; a magyar örvend, hogy hatvan nagy íven repül szét nem karddal, de tollal szerzett dicsősége; a mi pedig a német kritikát illeti, annak, könnyen érthető okból, nem épen sürgős dolga riadót verni, mikor egy kis nemzet irodalmát ilyenéknép pertractálják. Schwicker tehát nyugodtan alhatik; semmiféle akribia nem fog ujjal mutatni azon incorrect adatok-, valótlan állítások- és nevetséges botlásokra, melyek könyvét teljesen megbizhatlanná teszik s megfosztják színétől is a komolyságnak. Nem fogja kibécézni, hogy Pázmány főművének czíme *Hodegus*, nem *Hodegetus* (126); hogy Zrínyi nem *Tullius*, hanem *Tollius* németalföldi tudóst látta vendégül Csáktornyan (137); hogy Ráday Pál Lelki Hódolása voltaképen imakönyv, melyhez «istenes új énekek» vannak függesztve, s mely, Toldy szerint, 1715-ben, nem 24-ben jelent meg először (202); hogy Pope híres tankölteménye (*Essay on man*), németül, koránsem *Menschenprobe* (237); hogy Baróti Szabó nem Milton Elvesztett Paradicsomát dolgozta át, csak Neumann epitomált Miltonját (*Lapsus protoparentum*) fordította latinból (249), hogy Dugonics nem a Gyapjas vitézek után csinálta a latin Argonautikust, mely amazt jóval megelőzte (259); hogy nem Kölcsey, hanem Kazinczy nevezte a

Himfy-dalokat szerelem epigrammáinak (307); hogy *Dorottya* mellékcíme «a dámák diadala a Farsangon», nem «a farsangban» (im Farsching, 295); hogy Székely Sándor nem *tordai* unitarius püspök volt, lévén az egyetlen unitárius püspöki székhely Kolozsvár (488); hogy *Lear király* nem az egyetlen Shakespeare-fordítás, melyet Vörösmarty reánk hagyott (449), hogy az Arany Trombita népies költemény a forradalomról, de nem épen a forradalmi *dalok* cyklusa (revolutionärer Liedercyclus, 566); hogy *Csillagtalán éjek* című versgyűjtemény Petőfőtől (604), *Szent Miklós* című legenda Aranytól nem létezik (684); végre hogy Szász Károly, a tizenkilencz éves ifjú (der neunzehnjährige Dichtertjungling) csak azért sem vághatta le Tompát, Petőfit és Aranyt *Murány hölgyével*, mert a három nagy költő közül egyik sem pályázt (758).

Emberi gyöngeség, hogy szeretünk oly érdemek látszatával kérkedni, melyekkel voltaképen nem bírunk. Schwicker az évszámok és csekély fontosságú külső adatok felsorolásában oly scrupulositást affectál, mely azonnal elárulja gyöngye oldalát. Valóban, a számok egész legiója hibás, úgy hogy a könyv e tekintetben is csak a legnagyobb óvatossággal használható. Részünkről nem tudjuk belátni, mily különös fontossággal bír az a tény, hogy a Zrinyiász 6272 sorból áll (138); de az igazság kedvéért constatáljuk, hogy a Gyöngyösi-féle Epithalamium (Ének Thököly és Zrinyi Ilona házasságáról), mely *egész* mű, nem töredék, 498 strophára terjed, nem 499-re (159). Az Udvari embert Faludi nem 1750—52-ben, hanem 1750-, 70- és 71-ben adta ki; a Nemes Urfi pedig nem Pozsonyban jött ki először 1770-ben, hanem Nagy-Szombatban 1771-ben (200). Bessenyei nem 1791-ig, csak 1784-ig tartózkodott Bécsben (238); Révay 1752-ben, nem 1749-ben (333), Berzsenyi meg 1780 május 6-án született, nem 1776 május 7-én (369). Czuczor Augsburgi ütközete 1824-ben jelent meg (488), nem 22-ben (e hibát a következő lap rectificálja); Dugonics nem 1790-ben, hanem 96-ban adta ki Gyöngyösi költeményeit (506); Orczy versei 1787- és 89-ben, nem 81-ben láttak világot (239); Rájnis Kalauza pedig Pozsonyban, nem Győrben jött ki (251). Végre, Toldi estéjének évszáma 1854, nem 56 (651, rectificálva a 658. lapon), s Buda halálával 1864-ben, nem 61-ben nyert Arany Nádasyjutalmat (677). Ez utóbbi eset mutatja egyszersmind, hogy Beöthyből a sajtó- és tollhibák is belé kerülnek Schwicker könyvébe (l. Beöthy, Irodalomtörténet, II. 95).

Schwicker, mint a dilettánsok általában, nem képes megítélni valamely adat fontosságát és helyességét, s minthogy az írók műveit általában csak névleg ismeri, természetes, hogy nem egyszer kaczagást indít a címek fordításával. A szerzőnek, különben, mániája mindent lefordítani, s helyneveink németesítésével, úgy látszik, Kiepert babér-

jaira áhítózik. A Vértes hegység ő nála *Schildberg* (63), a Kenyérmező *Brotfeld* nevet ölt (72); az országbíró Landesrichterré (119), a főkirálybíró *Oberkönigrichterré* változik (219), s Liliomfiról, roppant komolysággal, a német olvasó közönség tájékozása végett, az mondatik, hogy ő voltaképp «Sohn der Lilie» (714). Épen így, Dalos Pista leszen *Pista der Sanger* (u. o.), s Vajdafi, a ki «hitlenül eladta» Kontot és társait, nem az erdélyi vajdának *fia* ugyan, mint várnók, de legalább *erdelyi vajda* (siebenburgischer Wojwode, 496). Így lesz továbbá Dugonics Arany pereceiből *Goldene Minuten* (259), a Szerecsenekből *Die Sarazenen* (u. o.); Kazinczy Werther-fajta regénye hol *Briefe aus der Bácska* (289). hol *Bacsar's gesammelte Briefe* czím alatt szerepel (246), s a Jósika-féle Regény és regényítészet *Roman und Romanstil* metamorphosisban áll elénk (535). Ki gondolná, hogy a *Frauenhaar* czím Tompa egyik regéjt, az rvalnyhajt rejti (592); hogy *Der Krehen sind drei* bizonynyal nem lehet más, mint ugyancsak Tompa költeménye: Három a daru (u. o.), s hogy *An die Söhne des Vogels* ékes czím alatt voltaképp ismét Tompa heres szózatával találkozzunk: A madár fiaihoz (595)?

Nem farasztjuk az olvasót a stíl és orthographia kulbonzo remekeivel (Aegyde 217, Byzanz 491, Gyganten 505, Romanzier 891, *charakterisch* 620, 623, *malerische Gedichte* 621, ohne *Sym- und Antipathie* 905), melyek nagyon kétes színben tüntetik fel Schwicker alteregoinak képzettségét. Még csak néhány passust legyen szabad megrostalnunk, hogy magát a dolgozás módját, a léha gyárszerű munkát szemléltessük. Kunits *Sedeciasanak* vizsgalatabol Bayer azt a consequentiat vonja, hogy «a jezsuita-dráma iranymunek látszik ezen példában, mely csak másodsorban tett szolgálatot a magyar dráma érdekének.*) Ezt a passust a jezsuita-dráma *atalanos jellemzésébe* Schwicker oly meglepő virtuozitással tudja beiktatni, hogy csak nehezen ismerünk rá a Bayer-féle mondatra: «Das *Beispiel* war also bei diesen Tendenz-Schauspielen die Hauptsache; das *dramatische Interesse* kam erst in zweiter oder dritter Linie» (210). — Toldy ezt írja Barotiról: «er ist durchaus römisch» (Blumenlese, p. L.); Schwicker így czifrázza ki: «Baroti ist durchwegs *romanistischer Epigone*» (249). Ugyancsak Toldy szerint Kazinczy 1793-ban kiadta Herder Paramythionjait s *Sokrates Mainomenos*t, azaz a Sinopei Diogenes dialogusait, Wielandból (Költészet kézikönyve. III. 75); a mit Schwicker kovetkezikep javit: «Kazinczy übersetzte damals Herder's Paramythien, *Wieland's Dialoge und des Sokrates Mainomenos*» (347). Határozott nyereség ez a «Mainomenos», mert Sokratesnek eddig semmiféle munkáját nem ismertük.

Nem kevésbbé meglepő és eddig ismeretlen adat, hogy Petőfi a

*) A magyar játékszín története. I. 38.

ssini pályán, többek közt *szláv accentusa* miatt nem tudott boldogulni (604), és ez adatra Fischer Petőfi-életrajzában, melyet Schwicker kivonatolt, csupán annyi támaszpontot lelünk, hogy Petőfi anyjának kiejtésén a szláv accentus erősen érzett későbbi éveiben is (Fischer, Petőfi's Leben und Werke. p. 80). Ugyancsak Petőfiről, továbbad, azt olvassuk, hogy 1849 július folyamán *Moldvában* találkozott ismét Bem tábornokkal, és újra követte őt Erdélybe (612). Valójában pedig úgy van a dolog, — a mint ezt Fischer könyve is erősíti, — hogy Petőfi, midőn útjában meghallotta, hogy Bem seregével Moldvába vonult, *el volt határozva őt oda is követni*; de időközben értesülvén, hogy a tábornok már visszajött Moldvából, elébe sietett Egressy Gáborral, és Bereczkén találkozott vele (Fischer i. m. p., 572. V. ö. Halasi, Petőfi-reliquiák, p. 87). Petőfi tehát sohasem járt Moldvában, és erre nézve Fischer könyve is elég határozott és világos tanúság, legalább azok előtt, a kik tudják, hogy Bereczk nem Moldvában, hanem Háromszékben esik.

Schwicker æsthetikai és irodalomtörténeti felfogása a legnagyobb mértékben függ azon írókétől, kiket ő és segédei *történetesen* consultáltak. Míg a misteriumok kérdésében, mint láttuk, Toldy elavult nézetét követi, addig Kármán *Fannijára* vonatkozólag Székely Józseffel tart, ki Fannit, helytelenül, Markovich grófné eszményített alakjának képzelettel (286). Néhol citálja ugyan Toldyt, Beöthyt vagy Gyulai Pált, de a legtöbbször minden hivatkozás nélkül, zavartalan lelki nyugalommal használja a pluralis maiestatist ítéleteiben. Vagy úgy, hogy Toldy és Beöthy között tanács nélkül vacillál, vagy Toldy nézetét fogadja el, mikor Beöthyé határozottan helyesebb. Így lesznek Kuthy és Nagy Ignác *Jósika utánzóivá* (538), csak azért, mert Toldyban «A kor többi elbeszélőiről» szóló fejezet (Irodalomtörténet, p. 388) azzal kezdődik, hogy «*Jósika után, s nagy részt az ő nyomában*, szokatlan elevenség lett a novella- és regényköltészetben észrevehető». Beöthy tehát, ki helyesen, azt írja Jósikáról, «*hogy iskolát nem igen alkotott*», kisebbségben marad (Beöthy, Irodalomtörténet. II. 62). Szintígy Vachott Sándor, Császár, Kerényi és Sárosy a *classikus lyra epigonjai* címen szerepelnek Toldy után (563), pedig rajtuk, mint Beöthy mondja, Kisfaludy Károly, s főleg Vörösmarty és Czuczor hatása mutatkozik.

Látni való, hogy Schwicker általában nem is mond véleményeket, csak visszhangja mások véleményeinek. Æsthetikai elvei, meggyőződései nincsenek; ezért ő abban a kedvező helyzetben van, hogy kivált élő írókról, nem kénytelen kárhóztató ítéletet mondani, s változatlanul acceptálja felőlük a pajtáskodó journalistika dicsérő phrasisait. Annak daczára, hogy valóban elijesztő képet rajzol legújabb költészetünk nyers naturalismusáról, pessimistikus, világpolgárius jellegéről, mégis egész sorát lépteti el szemünk előtt a koszorúsoknak, úgy hogy a vigasztalan

helyzetünkön való kétségbeesést egyszerre örömteli megnyugvás válthatja fel. Látjuk, hogy Zichy Géza, az ismert zongora-virtuóz, egyszerűsmind a *legadományosabb* magyar költők egyike a jelenkorban («*einer der begabtesten Dichter aus Ungarns Gegenwart*», 792); hogy Endrődy *jelentékeny* költői tehetség (796); hogy Bartók Lajos a *legjelentékenyebb* modern lyrikusok közé tartozik (797); hogy Reviczky legújabb verskötete szintén *jelentékeny* talentumra vall (799); végre, hogy Kiss József a *legjelentékenyebb* dal- és balladaköltők egyike a jelenkori Magyarországon (799). A «*jelentékenység*» mellett aztán egész sereg «*figyelemre méltó*», «*mély költői lélek*», kiváló, rendkívüli, fényes talentum, az ifjú és legifjabb óriások egész legiója bontakozik ki előttünk, olcsó superlativusok és hirlapi phrasisok csalánszövetébe takarva, jeles, elismert, kedvelt, olvasott és ünnepeelt valamennyi, valóságos aranykor ez irodalmunkban, melyről Boileauval elmondhatnók:

Et jusqu' à d'Assoucy tout trouva des lecteurs.

Schwicker valóban senki se vádolhatja, hogy, élő írókkal szemben, fukarkodik a dicsérettel; mégis, sajátosságos, hogy azok vannak leginkább agyba-főbe dicsérve, kik valamely folyóirat, heti vagy napi lap szerkesztői vagy munkatársai. Sőt buzgalmában annyira megy, hogy külön fejezetben tárgyalja a periodikus irodalmat, s itt pontificalis komolysággal fölfedezi Nagy-Németország előtt azt a misteriumot, hogy a Pesti Napló szerkesztőségében a «*legjobb tollnak*» (die «*beste Feder*») Kaas Ivor bárót tartják, s hogy a Nemzet szerkesztésének gondjai voltakép Visi Imre vállain nyngszanak (891).

Míg az élő írókkal, kivált a szerkesztőkkel szemben Schwicker igen circumspectusnak mutatkozik, s a legnagyobb óvatossággal kerül minden éles megjegyzést, addig a holtakkal szemben sokkal kevésbé tartja szem előtt a mindenkit megillető méltányosságot és objectivitást is. Gregussal, például, húsz-huszonöt sorban végez; de nem mulasztja el, minden à propos és magyarázat nélkül oda vetni azt az együgyű és malitiosus mende-mondát, hogy «*Greguss Petőfinek ellensége volt, s már 1844-ben röpiratot tett közzé Petőfi ellen, melyben minden tehetőséget megtagad tőle és azt tanácsolja neki, mondjon búcsút a költészetnek*» (919). Ez a Gregussról szóló rövid passusnak mintegy csattanója, mely úgy látszik, arra van számítva, hogy hatást keltsen azok közt, a kik szeretik az értelmetlen anekdotákat. Valószínű, hogy léha compilátorok és szellemi kiskorúak sokáig ismételni fogják ezt a gyanúsítást; de a józan kisebbség előtt nem kell hosszasan mentegetni azt a jeles férfit, ki elveit és meggyőződéseit nem az időleges divatok szerint változtatta, s ki «*az okszerű meggyőződésnek mindenkor nyitva állott*». Jól mondja Bánóczy, hogy e tényt nem szükséges menteni, sem védeni,

csak megérteni. «Gregusst az ízlés fejlődésének története igazolja. Nem természetes-e, hogy a régebbi iskola hatása alatt megállapodott ízlés az újban csak ennek bontó hatását látja, csak a változás nyugtalanságát érzi, és tulzónak, szabálytalannak tartja, a mi az újnak lényegére tartozik? — De Greguss fejlődött: nemcsak megérte az új irány uralmát, hanem meg is értette és magába olvasztotta örökbecsű eredményeit.»¹⁾

Greguss után ugyancsak kijut Toldynak is, ki, szerencsétlenségére ítéleteit, meggyőződéseit szintén maga érlelte, alkotta meg, nem követvén Schwicker kényelmesebb utját, melyen az ember készen és kellő formában kapja az ideákat. Igaz, hogy Toldy elein a magyar költészet aranykorát abban a félszázadban látta, mely Kazinczyéktól az ifjabb Kisfaludyn át Vörösmartyig terjed, s e korszak költőit, minden különböztetés nélkül, «új iskola», «classikai költészet» névvel foglalta együvé. De később, bár személyes és æsthetikai rokonszenvei még mindig erős kapcsolatok fűzik Kazinczyhoz s az Aurora-körhöz, mindinkább enged abból a merevségből, mely Vörösmartynál mintegy csomót köt a fejlődés fonalán, s azon túl csak hanyatló ivadékokat, csak epigonokat lát. A magyar költészet kézikönyve új kiadásban már megkülönbözteti Kisfaludy Károly iskoláját, a *nemzeties műköltészetét*, mely Kazinczy iskoláját folytatta és ennek tartalomában és formájában új irányokat adott, s bár a fejlődés újabb stadiumát Vörösmartyban nem tünteti föl világosan és kellő szabadsággal, azt tartalék nélkül, a meggyőződés egész erejével hirdeti már, hogy Petőfi és Arany, az «új népies iskola» két legnagyobb képviselője — tehát nem a classicismus epigonjai többé — új lendületet adnak a nemzeti műköltészetnek.»²⁾

Nem szólunk arról a kegyetlen sommás eljárásról, melylyel szerzőnk Pázmándi Horvát Endre, a «rímkovács falusi pap» fölött (der verseschmiedende Dorfpfarrer) napirendre tér (488—9); de nem hagyhatjuk szó nélkül irodalmi és általában culturalis törekvéseink tendentiosus tárgyalását, mely, többé-kevésbé prononcirozva, e könyvben több helyütt előkerül. Schwicker nem tudja méltányolni Vörösmarty ama hervadhatlan érzelmét, hogy «lerázva a német költészet jármát, nemcsak nemzetiebbé tette költészetünket, hanem egyszersmind megnyitotta azt az összes európai irodalmak behatásainak.»³⁾ «Kevésbé látszik, úgy mond, dicséretesnek, ámbár a korviszonyokból megfeyjethető, Vörösmarty idegenkedése a német irodalomtól, melynek túlnyomó befolyása ellen,

¹⁾ Emlékbeszéd Greguss Ágost felett. Budapest, 1889. p. 9.

²⁾ Toldy, A magy. költészet kézikönyve, II. kiadás, III. p. 4—5. — V. ö. Gyulai, Emlékbeszédek, p. 98—99.

³⁾ Gyulai, Emlékbeszédek, p. 115.

természetesen, hiába igyekezett megóvni nemzetét. Hogy e törekvés nem sikerült, az csak üdvére vált a magyar szellemi életnek; mert Vörösmarty hatalmas befolyása annak idején nagy mértékben hozzá járult a *legszélső nationalismus* ébresztéséhez és fentartásához életben és irodalomban. (487.)

Ezen idézetből, melyekhez hasonlót könnyű volna többet is kijegyeznünk, első olvasásra megítélhetjük Schwicker velleitásait, ki irodalmunk üdvét egyedül a német irodalom túlnyomó és kizárólagos befogadásában látja, s a magyar culturának, hallgatólagosan, azt tűzi czélul, hogy a németnek mentül tökéletesb mása, mentül hívebb követője, mintegy expositurája legyen. Valóban, e czél sokkal magasztosabb, sem-hogy korlátolt «nationalismusunk» követni bírná, s teljes *elimeréssel adózva* Schwicker jóindulatának e nemzet iránt, mégis csak Vörösmarty nyomain igyekszünk tovább haladni, óvakodunk azon cultura járma alá vetni magunkat, mely, földrajzi és politikai helyzetünknel s történelmi fejlődésünknel fogva, nemzeti sajátosságainkat, faji jellegünket, egész psychikus existentiánkat századokon át megsemmisítéssel fenyegette. A magyar irodalom sokáig idegen iskolákat járt, utánzott, másolt, mielőtt tudatára ébredt volna geniusának; de most, hogy e genius szárnyára kelt és hangja oly hatalmasan kicsattant Petőfi és Arany költészetében; most, hogy büszkén rá mutathatunk egy igazán nemzeti költészetre, mely a világirodalomban is számot tesz, most órülség volna ott folytatni tovább, hol a nemzeti újjászületés első éveiben kezdettük volt: a német irodalom utánzásán. Nem szükség a világirodalom számos példájára utalnunk: saját irodalmunk fejlődéséből nyilván kitetszik, hogy a költészet legnagyobb remekei akkor állnak elő, midőn a költők saját nemzetük érzületéből, esze-járásából és szíveveréséből, abból a szűkebb világból merítenek inspiratiót, melynek képe ott lebeg álmaikban, s mely minden idegszálukkal, minden csepp vérükkel válthatlanul összeforrt. Ez a nemzeti sajátosság, ez az egyéni határozottság és faji bélyeg döntik el a költői művek létjogát és becseit a világirodalom ítélőszéke előtt, s világirodalmi szempontból minden költői mű annál becsesebb, mennél nagyobb mértékben tudja felölelni és mennél magasabb fokon tudja kifejezésre juttatni a sajátos nemzeti és faji eszmekört, a nemzet világnézetét.*)

Nem áltatjuk magunkat azzal, hogy Schwickert és elvtársait valaha meggyőzhetőnk arról, hogy az a «feltörekvő magyar chauvinismus» koránsem oly erőszakos, mint oda kinn hirdetni szeretik, s hogy e nélkül a nemzeti újjászületés nagy műve ma is csak néhány rajongó agyá-

*) V. ö. Salamon tanulmányai, II, p. 98. sqq.

ban élne még: üres ábránd, hiú álomkép lenne, mely nem valósulhat soha. De ha oly erőszakos volna is ez a «chauvinismus», vajjon mért épen minket szükséges tartózkodásra, bölcs mérsékletre inteni, a nemzeti gondolat érvényesítésében? mért épen mi reánk férne több ildomosság, tapintat és méltányosság az idegen nemzetiségű állampolgárok iránt, «kikben a nemzetiségi eszme szintén gyökeret vert és valósulásra tör» (734)? Vajjon volt-e valaha nemzet, mely annyi generositással melengette volna keblén az ellenséges nemzetiségek kígyóit, mint a magyar? Volt-e csak egy is valaha, mely nálunk csekélyebb energiával követelte volna jogait, melyeket consolidálni és elismertetni nem a nemzeti hiúság, hanem a nemzeti önfentartás kötelessége és magasabb állami érdek parancsolt? Vajjon mi alkottunk-e kényszertörvényeket, melyek a poseni lengyel lakosságot beolvadásra vagy kivándorlásra kényszerítették? mi állítottuk-e német lábra Elsass iskoláit? s mi zártuk-e el hármas korlással határainkat a francziák elől? Valóban, ha elgondoljuk, hogy nálunk minden nemzetiség háborítlanul használja nyelvét egyházi és községi életben, iskolában és társadalomban egyaránt; hogy nálunk a nemzetiségi sajtó oly kiváltságokkal bír, minőket a világon sehol, s hogy vannak államtisztviselőink, kikről tudva van, hogy a magyar állameszmének ellenségei: ha ezt elgondoljuk, akkor, olvasván a mi jó németjeink időszakos jajeszékléseit a «Reich» lapjaiban az erőszakos «magyar chauvinismus» miatt, szeretnők egyszer már részesíteni őket a másik rendszer áldásaiban, melyeket bizonyára a poseni lengyelektől s az elsassi francziáktól irigyelnek.

E többé-kevésbé nyílt izgatás a magyar állameszme ellen, ez insinuatiók és hangulatkeltések az elnyomott fajrokonok javára, magában Németországban sem fognak sokáig visszhangra találni; itt a hazában pedig csak arra szolgálnak, hogy a velünk állami közösségben élő német nemzetiséget oly aspiratiókkal töltsék el, melyek soha sem valósulhatnak, és melyeket táplálva, könnyelműen kockára vetnék a létező előnyöket reménybeli, de elérhetlen utopiáért. Mert, ha nem csalódunk, a Schwicker-féle irányzat, bármily óvatos reservatiókkal és restrictiókkal él a szerző, in ultima analysi, a közelmúlt absolutismusának kormányelvére, a nemzetiségek egyenjogusítására vezetne vissza: oly végzetes elv, melynek érvényre jutását csak azok kívánhatják, kik a magyar állameszmének nem őszinte barátjai.

HÁHN ADOLF.